ISSN: 2522-9699, 2616-5007

9. Bennett, C, Radzik, L & Pettigrove, G 2020, *Ethics of Social Punishment*, Cambridge University Press, Cambridge.
10. Deleuze, G 1992, 'Postscript on the Societies of Control', *October*, vol. 59, pp. 3–
11. Goffman, E 1959, *The Presentation of Self in Everyday Life*, Doubleday Anchor Books, New York.
12. Laniuk, Y 2020, 'Freedom in the Society of Control: Ethical challenges', *Ethics & Bioethics*, vol. 10, № 3-4, pp. 203–220.

Надійшло до видання / Received *25.04.2026*
Прийнято до друку / Accepted *10.06.2026*

DOI 10.33930/ed.2019.5007.59(5-6)-10
УДК 141.319.8:004.8

АНТРОПОТЕХНІЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЛЮДИНИ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ

Р. К. Філоненко

Анотація.

Актуальність теми дослідження. *У постіндустріальну добу цифровізація, штучний інтелект, біометричні системи, платформна економіка та практики самоконтролю змінюють зовнішні умови життя й спосіб людського саморозуміння. Людина дедалі частіше постає як суб'єкт постійного становлення, адаптації та самоперетворення. Антропотехнічна трансформація відкриває можливості для самореалізації й розширення здібностей, але породжує ризики втрати автономії, фрагментації ідентичності, цифрової залежності та підпорядкування логіці продуктивності. Актуальність теми посилюється нерівним доступом до освіти, медицини, цифрових сервісів і штучного інтелекту.*

Постановка проблеми. *Недостатньо визначеною залишається межа між антропотехнічною трансформацією як простором саморозвитку та її перетворенням на вимогу постійної адаптації. Проблема полягає у суперечності між розширенням людських можливостей і ризиком втрати автономії, цілісності та соціальної справедливості.*

Аналіз останніх досліджень і публікацій. *Теоретичні засади дослідження пов'язані з працями Д. Белла, Д. Гаравей і М. Бегрента, у яких осмислюються постіндустріальне суспільство, тілесно-технологічна гібридність і практики самоформування людини. Важливими для розуміння цифрової трансформації є також дослідження Ш. Зубофф, Н. Коулдрі, У. Мехіаса, Л. Флоріді та співавторів, присвячені наглядовому капіталізму, датафікації, етиці штучного інтелекту й соціальним ризикам технологічного розвитку. В українському науковому дискурсі ця проблематика розвивається у працях О. Дзьобаня, який розглядає цифрову людину як філософську проблему, М. Култаєвої, яка аналізує становлення Homo Digitalis, В. Воронкової, В. Нікітенко та Н. Метеленко, що досліджують цифрову людину й цифрове суспільство в контексті глобальних змін. Л. Гоц уточнює зміст понять трансгуманізму й постгуманізму.*

Постановка завдання. *Метою статті є філософсько-антропологічний аналіз антропотехнічної трансформації людини як соціальної проблеми, визначення її можливостей, ризиків і меж в умовах цифровізації, штучного інтелекту, платформної економіки та технологічного самоперетворення.*

Виклад основного матеріалу дослідження. *Показано, що постіндустріальні технології змінюють працю, освіту, комунікацію, тілесність і повсякденне саморозуміння людини. Вони сприяють саморозвитку, мобільності й розширенню*

ISSN: 2522-9699, 2616-5007

здібностей, але посилюють залежність від платформ, алгоритмів, ринкових очікувань і культури оптимізації. Соціальний вимір виявляється у нерівному доступі до ресурсів розвитку та посиленні цифрового виключення.

Висновки. *Антропотехнічна трансформація відкриває нові можливості, але потребує гуманітарних та етичних критеріїв. Ключового значення набуває поняття міри, що дозволяє відрізнити відповідальний саморозвиток від примусу до безперервної оптимізації та втрати людської цілісності.*

Ключові слова: *антропотехнічна трансформація, постіндустріальна доба, цифровізація, штучний інтелект, соціальна нерівність.*

ANTHROPOTECHNICAL TRANSFORMATION OF THE HUMAN BEING AS A CONTEMPORARY SOCIAL PROBLEM

Ruslan Filonenko

Abstract.

Relevance of the research. *In the post-industrial era, digitalization, artificial intelligence, biometric systems, the platform economy, and practices of self-control transform not only the external conditions of life but also the very mode of human self-understanding. The human being increasingly appears as a subject of constant becoming, adaptation, and self-transformation. Anthropotechnical transformation opens up opportunities for self-realization and the expansion of human abilities, but at the same time generates risks of loss of autonomy, fragmentation of identity, digital dependence, and subordination to the logic of productivity. The relevance of the topic is strengthened by unequal access to education, medicine, digital services, and artificial intelligence.*

Problem statement. *The boundary between anthropotechnical transformation as a space for self-development and its transformation into a demand for constant adaptation remains insufficiently defined. The problem lies in the contradiction between the expansion of human possibilities and the risk of losing autonomy, integrity, and social justice.*

Analysis of recent research and publications. *The theoretical foundations of the study are connected with the works of D. Bell, D. Haraway, and M. Behrent, which examine post-industrial society, bodily-technological hybridity, and practices of human self-formation. Studies by S. Zuboff, N. Couldry, U. Mejias, L. Floridi and co-authors, devoted to surveillance capitalism, datafication, the ethics of artificial intelligence, and the social risks of technological development, are also important for understanding digital transformation. In Ukrainian scholarly discourse, this problem is developed in the works of O. Dzoban, who considers the digital human as a philosophical problem; M. Kultaieva, who analyzes the formation of Homo Digitalis; and V. Voronkova, V. Nikitenko, and N. Metelenko, who study the digital human and digital society in the context of global changes. L. Hots clarifies the meaning of the concepts of transhumanism and posthumanism.*

Research task. *The aim of the article is to provide a philosophical-anthropological analysis of the anthropotechnical transformation of the human being as a social problem, as well as to define its opportunities, risks, and limits under the conditions of digitalization, artificial intelligence, the platform economy, and technological self-transformation.*

Main material presentation. *It is shown that post-industrial technologies transform work, education, communication, corporeality, and the everyday self-understanding of the human being. They promote self-development, mobility, and the expansion of human abilities, but also intensify dependence on platforms, algorithms, market expectations, and the culture of optimization. The social dimension is manifested in unequal access to development resources and the growing digital divide.*

Conclusions. *Anthropotechnical transformation opens up new possibilities, but it requires humanistic and ethical evaluation criteria. The concept of measure acquires key significance, as it makes it possible to distinguish responsible self-development from coercion toward continuous optimization and the loss of human integrity.*

Key words: ***a****nthropotechnical transformation, post-industrial era, digitalization, artificial intelligence, social inequality.*

Актуальність теми дослідження. Сучасна людина існує в умовах постіндустріальної доби, де змінність, гнучкість і постійне оновлення стають не винятком, а

ISSN: 2522-9699, 2616-5007

соціальною нормою. Цифровізація, поширення штучного інтелекту, біометричних систем, платформної економіки та практик самоконтролю змінюють не лише зовнішні умови життя, а й спосіб людського саморозуміння. Людина дедалі частіше постає як незавершена й динамічна істота, чия ідентичність формується через постійне професійне, освітнє, тілесне та цифрове самовдосконалення. У цьому контексті актуальним є філософсько-антропологічне осмислення трансформації людини – процесу, у межах якого цифрові, біомедичні, інформаційні та соціальні технології змінюють не лише зовнішні умови людського життя, а й способи саморозуміння, тілесності, праці та комунікації. Йдеться не про фантастичний образ майбутнього, а про реальні практики сучасності: цифрове самопредставлення, алгоритмічне управління поведінкою, біометричний контроль, тілесну оптимізацію, використання штучного інтелекту та постійну адаптацію людини до нових соціально-технологічних умов. Актуальність теми посилюється тим, що сучасні технології не є нейтральними інструментами. Вони впливають на працю, освіту, комунікацію, тілесність, споживання та повсякденний досвід. Водночас технологічне розширення людських можливостей розподіляється нерівномірно: одні отримують доступ до якісної освіти, медицини й цифрових сервісів, тоді як інші стикаються з цифровим виключенням та алгоритмічною дискримінацією. Тому дослідження антропотехнічної трансформації людини є актуальним, оскільки дає змогу визначити межі технологічного самоперетворення людини. Йдеться не про заперечення прогресу, а про пошук міри, за якої трансформація не руйнує людську цілісність, автономію та гідність, а підпорядковується гуманітарним та етичним критеріям.

Постановка проблеми. Попри інтенсивну увагу до цифровізації, штучного інтелекту, трансгуманізму та технологічного вдосконалення людини, у сучасному філософсько-антропологічному дискурсі залишається низка нерозв'язаних суперечностей. Насамперед ідеться про розрив між уявленням про технологічну трансформацію як простір саморозвитку та її фактичним перетворенням на соціальну вимогу постійної адаптації. Людина отримує нові інструменти для навчання, праці, комунікації, тілесного контролю й самопрезентації, однак водночас опиняється під тиском ринку, платформ, алгоритмів і культури безперервної продуктивності. Недостатньо визначеним залишається питання меж технологічного самоперетворення людини. З одного боку, цифрові, біомедичні та антропотехнічні практики розширюють людські можливості. З іншого боку, вони можуть посилювати залежність, фрагментувати ідентичність, знижувати автономію та перетворювати людину на об'єкт спостереження, оцінювання й прогнозування. Окрему проблему становить нерівномірний доступ до ресурсів трансформації: для одних це означає розширення свободи, тоді як для інших – вимушену адаптацію без достатніх соціальних, освітніх, економічних або технологічних можливостей. Тому проблема антропотехнічної трансформації людини полягає у суперечності між розширенням людських можливостей і ризиком втрати автономії, цілісності та соціальної справедливості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика антропотехнічної трансформації людини постає на перетині соціальної філософії, філософської антропології, цифрової етики та досліджень постіндустріального суспільства. Важливий контекст для її осмислення задає Д. Белл, який описує перехід від індустріальної моделі до суспільства, де провідну роль відіграють сфера послуг, дослідження, освіта, теоретичне знання, а також фахівці й технічні спеціалісти, чия діяльність безпосередньо пов'язана з виробництвом, обробкою та застосуванням знання [6]. У такій перспективі трансформація людини не зводиться до індивідуального вибору або особистої стратегії саморозвитку. Вона пов'язана зі зміною всієї соціальної структури: праці, комунікації, мобільності, освіти та способів створення суспільного добробуту.

Важливим джерелом для аналізу тілесно-технологічної гібридності є есе Д. Гаравей. Образ кіборга в її тексті постає як гібрид машини й організму, соціальної реальності й фікції. Тому межа між природним і штучним, тілом і технікою, організмом і машиною розглядається не як незмінна даність, а як історично сформована й політично значуща конструкція [11]. Водночас звернення до дослідження М. Бегрента про Фуко і технологію дає змогу показати, що самоперетворення людини не можна зводити лише до зовнішнього технічного впливу. У фукіанській перспективі воно пов'язане також із "технологіями себе" – практиками самоформування, самовідношення та самокерування, через які індивід бере участь у формуванні власної суб'єктності [5].

ISSN: 2522-9699, 2616-5007

У сучасних дослідженнях 2010–2020-х років увага дедалі більше зміщується до проблем цифрового контролю, датафікації та алгоритмічної нерівності. Ш. Зубофф аналізує наглядовий капіталізм як нову логіку накопичення, у межах якої людська поведінка й повсякденний досвід перетворюються на джерело даних для прогнозування, комодифікації та модифікації поведінки [12]. Н. Коулдрі та У. Мехіас розкривають датафікацію як форму *data colonialism*, тобто як привласнення людського життя через цифрові відносини та вилучення даних для комодифікації [9]. Е. Бендер, Т. Гебру та співавтори досліджують ризики великих мовних моделей, зокрема відтворення соціальних упереджень і небезпеку хибного приписування таким моделям справжнього мовного розуміння [7].

В українському науковому дискурсі ця проблематика розвивається через поняття цифрової людини, цифрового суспільства, трансгуманізму й постгуманізму. Л. Гоц уточнює актуальне семантичне наповнення понять трансгуманізму та постгуманізму, здійснюючи їх диференціацію та концептуалізацію [2]. О. Дзьобань пропонує розглядати цифрову людину як новітній етап розвитку людини в інформаційному суспільстві [3]. М. Култаєва розглядає становлення Homo Digitalis у філософсько-антропологічному вимірі [4]. В. Воронкова, В. Нікітенко та Н. Метеленко аналізують цифрову людину й цифрове суспільство в контексті глобальних змін, цифровізації та концепції навчання впродовж життя [1].

Постановка завдання. *Метою дослідження* є філософсько-антропологічний і соціально-філософський аналіз антропотехнічної трансформації людини в умовах сучасного технологізованого суспільства, а також з'ясування її можливостей, ризиків і меж у контексті цифровізації, поширення штучного інтелекту, платформної економіки та тілесної оптимізації. Досягнення поставленої мети зумовлює розв'язання таких завдань: розкрити зміст поняття антропотехнічної трансформації людини у контексті постіндустріального суспільства; проаналізувати вплив цифрових технологій на автономію, ідентичність і повсякденні практики людини; охарактеризувати соціальні ризики нерівного доступу до ресурсів технологічного розвитку; визначити тілесний та антропотехнічний вимір самоперетворення людини; обґрунтувати необхідність гуманітарних та етичних критеріїв оцінювання технологічного розвитку.

Методологічну основу дослідження становить міждисциплінарний підхід, що поєднує філософсько-антропологічний та соціально-філософський виміри аналізу. У роботі використано загальнонаукові й спеціальні методи дослідження. Метод аналізу та синтезу застосовано для узагальнення наукових підходів до осмислення постіндустріального суспільства, цифровізації та технологічного вдосконалення людини. Порівняльний метод використано для зіставлення можливостей і ризиків антропотехнічної трансформації. Соціально-філософський аналіз дозволив виявити зв'язок між технологічним розвитком, цифровою нерівністю та новими формами залежності. Філософсько-антропологічний підхід дав змогу розглянути цифрову людину не лише як користувача технологій, а як суб'єкта, чия ідентичність, тілесність і автономія змінюються під впливом постіндустріальних умов.

Виклад основного матеріалу дослідження. Антропотехнічну трансформацію людини варто розуміти як складний процес зміни людського буття під впливом цифрових, біомедичних, інформаційних, освітніх і соціальних технологій. Йдеться не лише про використання окремих технічних засобів або розширення функціональних можливостей людини, а про глибшу перебудову способів її саморозуміння, праці, комунікації, тілесності, самопрезентації та соціальної взаємодії. У сучасному суспільстві людина дедалі частіше змушена постійно адаптуватися до нових умов: оновлювати знання й навички, змінювати професійні ролі, вибудовувати цифрову присутність, контролювати власне тіло та підтримувати конкурентоспроможність у мінливому соціальному просторі. Така ситуація безпосередньо пов'язана з логікою постіндустріального суспільства, у якому, за Д. Беллом, економіка зміщується від виробництва товарів до сфери послуг, досліджень, освіти та громадських благ ("services, research, education and amenities") [6, с. 102]. Отже, антропотехнічна трансформація людини не є лише індивідуальним вибором або особистою стратегією саморозвитку. Вона формується всередині нової соціальної структури, де знання, компетентності, інновації та доступ до технологій стають головними ресурсами людського існування.

Водночас саме тут виникає питання про межі антропотехнічної трансформації. Якщо змінність, адаптивність і постійне оновлення стають соціальною нормою, необхідно з'ясувати, де вони ще залишаються простором саморозвитку, а де вже набувають характеру

ISSN: 2522-9699, 2616-5007

прихованого примусу. Безперервне оновлення знань, навичок, тілесних практик і цифрової присутності може бути не лише виявом свободи, а й ринковою вимогою, соціальним очікуванням або технологічно організованою залежністю. Тому ці зміни потребують критичного осмислення. Недостатньо лише описати нові можливості, які відкриває сучасна технологізована доба. Не менш важливо визначити міру, за якої трансформації не руйнують людську автономію, цілісність і гідність, а справді сприяють розвитку людини.

Ця проблема найчіткіше виявляється тоді, коли постіндустріальна людина починає сприймати себе як істоту, що перебуває у стані постійного становлення. Її життя вже не сприймається як відносно усталена форма буття, а дедалі частіше постає як процес безперервного самовдосконалення, адаптації та оновлення власних можливостей. Людина має оновлювати навички, підтримувати продуктивність, опановувати нові цифрові сервіси, вибудовувати власну присутність у мережі, формувати персональний бренд, стежити за тілом і психоемоційним станом. На перший погляд, така ситуація розширює простір свободи. Вона відкриває більше можливостей для навчання, комунікації, творчості, мобільності та професійної зміни. Проте водночас саморозвиток поступово втрачає характер вільного вибору й дедалі частіше сприймається як обов'язок. Якщо раніше трансформація могла бути пов'язана з внутрішнім покликанням або культурною практикою самотворення, то тепер вона нерідко диктується ринком, платформами, алгоритмами, конкуренцією та страхом соціального відставання.

Цю подвійність виразно показують дискусії про трансгуманізм. Н. Бостром припускає, що людина має підстави розвивати засоби для дослідження "ширшого простору можливих способів буття, який нині недоступний нам через наші біологічні обмеження" [8, с. 15]. У цьому сенсі прагнення подолати обмеження тіла, пам'яті, тривалості життя чи продуктивності постає як пошук нових способів існування, самореалізації та розширення людських можливостей. Однак у постіндустріальну добу це прагнення дедалі частіше набуває інституційної, ринкової й технологічної форми. Людина вже не лише мріє про вдосконалення, а потрапляє в середовище, де воно стає показником успішності. Через це виникає ризик сприйняття особистості як технічного об'єкта, який потрібно постійно оновлювати, оптимізувати й контролювати.

Саме тут проявляється соціальний вимір антропотехнічної трансформації людини. У постіндустріальному суспільстві гнучкість стає не лише перевагою, а й умовою соціальної та професійної включеності. Працівник має швидко змінювати компетентності, студент – навчатися в нових форматах, громадянин – взаємодіяти з цифровими сервісами, споживач – залишати дані, а користувач – постійно підтримувати свою присутність у цифровому просторі. Це породжує нові форми нерівності, адже різні соціальні групи мають неоднаковий доступ до якісної освіти, медицини, цифрової інфраструктури, вільного часу, безпечного середовища та ресурсів саморозвитку. Тому антропотехнічна трансформація не може розглядатися як універсально позитивний процес для всіх. Для одних вона відкриває можливості розвитку, мобільності й самореалізації, тоді як для інших перетворюється на вимушену адаптацію без достатніх соціальних, економічних і технологічних ресурсів.

У постіндустріальному суспільстві ця нерівність дедалі частіше посилюється саме через цифрові технології. Вони не лише надають нові можливості, а й визначають, хто матиме доступ до знань, сервісів, праці, комунікації та соціального визнання. Найчіткіше це видно на прикладі штучного інтелекту, який сьогодні стає одним із головних інструментів організації освіти, праці, споживання, управління даними та соціальної взаємодії. У цьому зв'язку важливою є позиція Л. Флоріді та співавторів. Вони наголошують, що штучний інтелект має проєктуватися й розроблятися так, щоб "зменшувати нерівність і сприяти розширенню соціальних можливостей, із повагою до людської автономії" [10, с. 701]. Ця теза стосується не лише етики штучного інтелекту. Вона допомагає ширше побачити саму проблему технологічної трансформації людини. Технологія не є соціально нейтральною. Вона здатна посилювати автономію людини, відкривати доступ до знань і створювати нові умови для самореалізації. Водночас та сама технологія може закріплювати залежність, формувати нові бар'єри й перетворювати людину на об'єкт спостереження, оцінювання та поведінкового прогнозування.

Соціальна ненейтральність технологій особливо виразно проявляється у цифровому вимірі буття постіндустріальної людини. Тут ідеться вже не лише про доступ до інструментів чи сервісів, а й про саму ідентичність. Сучасна людина дедалі частіше існує не тільки як

ISSN: 2522-9699, 2616-5007

тілесна й соціальна істота, а й як сукупність профілів, даних, рейтингів, цифрових слідів, історій пошуку, транзакцій, геолокацій і поведінкових моделей. Цей процес докладно описує Ш. Зубофф. Вона підкреслює, що для цифрового збирання даних "ніщо не є надто незначним чи ефемерним: "лайки" у Facebook, пошуки Google, електронні листи, фотографії, місцеперебування, покупки, переміщення, кожен клік і перегляд сторінки стають матеріалом для вилучення й аналізу" [12, с. 79]. Унаслідок цього образ людини ніби розподіляється між платформами, сервісами та алгоритмічними системами. У такій перспективі цифрове середовище не просто відображає людину. Воно бере участь у формуванні її поведінки, вибору, уваги й самосприйняття. За Зубофф, насичені даними середовища створюють можливості для "спостереження, інтерпретації, комунікації, впливу, прогнозування і, зрештою, модифікації всієї сукупності дій" [12, с. 81]. Отже, цифрова трансформація людини стосується не лише технічних засобів, а й способу, у який людина бачить себе та стає видимою для інших.

Це означає, що сучасна людина не завжди є автором власної трансформації. Частина змін відбувається під впливом цифрових інфраструктур, які залишаються для неї майже непомітними. Йдеться про рекомендаційні алгоритми, системи персоналізованої реклами, цифровий моніторинг, соціальні рейтинги та метрики продуктивності. За таких умов посилюється ризик фрагментації ідентичності. Людина змушена одночасно підтримувати різні образи себе: професійний, освітній, споживацький, медійний, приватний, тілесний, політичний. Вона дедалі рідше постає як цілісна особистість і дедалі частіше – як змінна конфігурація ролей, цифрових слідів і даних.

Цю проблему ще гостріше формулюють Н. Коулдрі та У. Мехіас через поняття колоніалізму даних. Вони звертають увагу на появу *data relations* – нових типів людських відносин, які "уможливлюють вилучення даних для комодифікації". За таких умов, на їхню думку, соціальне життя в усьому світі стає "відкритим" ресурсом для вилучення, який нібито просто "існує" для капіталу [9, с. 337]. Отже, цифрова трансформація не обмежується зручністю сервісів або розширенням доступу до інформації. Вона формує нову економіку привласнення досвіду, у якій повсякденна активність людини перетворюється на ресурс. Людина у такій системі стає водночас користувачем, джерелом даних, об'єктом прогнозування і матеріалом для створення нової вартості. Саме тому цифрова свобода може парадоксально поєднуватися з новими формами залежності.

Антропотехнічна трансформація також поступово охоплює і тіло, яке в постіндустріальній культурі дедалі частіше сприймається як ресурс ефективності, привабливості, витривалості, репродуктивного контролю, медичного моніторингу та ринкової самопрезентації. Фітнес-культура, косметична медицина, біометричні пристрої, біохакінг, цифрове відстеження сну, пульсу, ваги й активності створюють ілюзію повної керованості тілом. Людина ніби отримує змогу виміряти, виправити й оптимізувати майже кожен аспект власної тілесності. Проте тіло не є лише технічним матеріалом для вдосконалення. Воно пов'язане з вразливістю, старінням, смертністю, чуттєвістю та залежністю від інших. Тому проблема полягає не в самому прагненні до покращення. Вона виникає тоді, коли турбота про тіло перетворюється на вимогу постійної оптимізації, а людська тілесність втрачає свою міру.

Саме тому важливим є образ кіборга, запропонований Д. Гаравей. Він допомагає осмислити межову ситуацію, у якій тіло, техніка й соціальне середовище вже не існують як повністю відокремлені сфери. Гаравей визначає кіборга як "кібернетичний організм, гібрид машини й організму, істоту соціальної реальності, а також істоту фікції" [11, с. 149]. Такий образ руйнує просте протиставлення природного й штучного. За Гаравей, машини кінця XX століття зробили "цілком неоднозначною відмінність між природним і штучним, розумом і тілом, саморозвитком і зовнішнім проєктуванням" [11, с. 152]. Справді, людина вже давно живе у світі медичних технологій, цифрових пристроїв, промислового харчування, фармакології, транспорту, мережевої комунікації та технічних систем підтримки життя. Однак визнання цієї гібридності не має означати відмову від відповідальності. Навпаки, Гаравей наголошує не лише на змішуванні меж, а й на "відповідальності за їхнє конструювання" [11, с. 150]. Якщо межі між тілом, машиною та соціальним середовищем стають рухомими, то особливо важливо запитати: хто спрямовує цю трансформацію, заради чого вона здійснюється і які наслідки має для людини та суспільства?

Питання відповідальності за технологічну трансформацію людини присутнє і в

ISSN: 2522-9699, 2616-5007

українському філософському дискурсі. Зокрема, цифрова людина розглядається не лише як користувач нових технічних засобів, а як нова форма людської присутності. О. Дзьобань підкреслює, що в умовах цифровізації "змінюється не тільки те що робить людина, але й те, ким вона є і в кого перевтілюється" [3, с. 13]. Це формулювання важливе, оскільки переводить розмову з технічного рівня на антропологічний та етичний. Якщо цифровізація змінює не лише інструменти, а й сам спосіб людського існування, тоді людина постає не просто користувачем технологій. Вона стає учасником нової моральної ситуації, у якій потрібно переосмислювати приватність, відповідальність, довіру, автентичність, свободу вибору та межі допустимого втручання в людське життя.

Цю думку розвивають і інші дослідники, які зазначають, що цифровізація "трансформує всі аспекти життя: від економіки до соціальної взаємодії" [1, с. 22]. Отже, сучасну людину не можна розуміти лише як індивіда, який користується гаджетами або змінює власне тіло. Сама трансформація способів її існування є ознакою ширшої цивілізаційної перебудови, у межах якої змінюються форми праці, освіти, спілкування, політичної участі, споживання, дозвілля, пам'яті та навіть способи переживання часу. У цьому сенсі трансформація людини є частиною глибших змін соціального світу. Людина змінюється не поза суспільством, а разом із тими інституціями, практиками й технологічними середовищами, які формують її повсякденне життя.

З огляду на виявлені суперечності особливого значення набуває поняття міри. Воно дозволяє поєднати питання технологічного розвитку з вимогами людської гідності та соціальної справедливості. Міра не означає відмову від технологій або ностальгійне повернення до "дотехнологічної" людини. Вона означає здатність розрізняти розвиток і виснаження, самореалізацію і примус до оптимізації, свободу і залежність, покращення і втрату людської цілісності. Без міри трансформація перетворюється на нескінченну гонитву за ефективністю. З мірою вона може стати формою відповідального саморозвитку, у якому технології не підміняють людину, а допомагають їй зберегти автономію, цілісність і зв'язок зі світом.

У цьому контексті поняття міри можна пов'язати з фукіанською лінією осмислення технологій себе. М. Бегрент, аналізуючи Фуко, зазначає, що в технологіях себе "індивіди самі роблять себе об'єктом власних технічних практик" [5, с. 90]. Такий підхід дозволяє розглядати людину в постіндустріальному суспільстві не лише як жертву зовнішніх систем, а й як активного учасника власного формування. Проте ця активність потребує критичної свідомості. Людина має запитувати, чиї цілі вона реалізує, коли оптимізує себе; чи справді її вибір є автономним; чи не стає її самоконтроль продовженням ринкового, платформенного або алгоритмічного контролю. Саме такі питання допомагають відрізнити відповідальний саморозвиток від прихованого примусу до постійної адаптації.

Таким чином, антропотехнічна трансформація людини постає водночас як простір нових можливостей і як застереження щодо меж технологічного самоперетворення. У ній зосереджена одна з головних суперечностей сучасності: людина отримує безпрецедентні інструменти зміни себе і світу, але водночас ризикує втратити цілісність, автономію та соціальну рівність. Тому майбутнє антропотехнічної трансформації залежить не лише від розвитку технологій. Воно визначається також тим, чи зможе суспільство підпорядкувати цей розвиток гуманітарним і етичним критеріям: людській гідності, справедливості, відповідальності та прозорості.

Висновки. Проведений аналіз засвідчив, що антропотехнічна трансформація людини є однією з ключових соціально-філософських проблем сучасності. Вона виявляє ситуацію, у якій цифрові, біомедичні, інформаційні та соціальні технології змінюють не лише зовнішні умови людського життя, а й сам спосіб людського саморозуміння, тілесності, праці, комунікації та соціальної взаємодії. Обґрунтовано, що ця трансформація має подвійний характер: з одного боку, вона відкриває нові можливості для саморозвитку, мобільності, творчості й розширення людських здібностей, а з іншого – породжує ризики втрати автономії, фрагментації ідентичності, цифрової залежності та соціальної нерівності.

Показано, що технологічне самоперетворення людини не може розглядатися як нейтральний процес. Цифрові платформи, штучний інтелект, біометричні системи, практики тілесної оптимізації та економіка даних змінюють не лише зовнішні умови людського життя, а й сам спосіб саморозуміння людини. Встановлено, що антропотехнічна трансформація має не лише індивідуальний, а й соціальний вимір. Нерівний доступ до

ISSN: 2522-9699, 2616-5007

освіти, медицини, цифрової інфраструктури й ресурсів саморозвитку посилює соціальну диференціацію.

Отже, майбутнє сучасної людини залежить не тільки від темпів технологічного розвитку, а й від того, чи буде цей розвиток підпорядкований гуманітарним і етичним критеріям. Ключового значення набуває поняття міри, яке дозволяє відрізнити відповідальний саморозвиток від примусу до безперервної оптимізації, свободу – від залежності, а технологічне розширення можливостей – від втрати людської цілісності, автономії та гідності.

Перспективи подальших пошуків пов'язані з поглибленим дослідженням етичних меж технологічного самоперетворення людини, аналізом впливу штучного інтелекту на автономію та ідентичність особистості, а також із розробленням гуманітарних критеріїв оцінювання цифрових, біомедичних і антропотехнічних практик у контексті соціальної справедливості.

Список використаних джерел:

1. Воронкова, В, Нікітенко, В & Метеленко, Н 2024, 'Праксеологічні засади впровадження концепції цифрової людини та цифрового суспільства в контексті глобальних змін', *Humanities Studies*, вип. 21 (98), с. 22–31. DOI: 10.32782/hst-2024-21-98-03.
2. Гоц, ЛС 2021, 'Трансгуманізм не постгуманізм: експлікація актуальної семантики понять', *Питання культурології*, № 38, с. 54–64. DOI: 10.31866/2410-1311.38.2021.245648.
3. Дзьобань, ОП 2021, 'Цифрова людина як філософська проблема', *Інформація і право*, № 2 (37), с. 9–19. DOI: 10.37750/2616-6798.2021.2(37).238330.
4. Култаєва, МД 2020, 'Homo digitalis, дигітальна культура і дигітальна освіта: філософсько-антропологічні і філософсько-освітні розвідки', *Філософія освіти*, № 26 (1), с. 8–36. Доступно : <http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhilEdu_2020_26(1)__3>. [6 Травень 2026].
5. Behrent, MC 2013, 'Foucault and technology', *History and Technology*, vol. 29, no. 1, p. 54–104.
6. Bell, D 1967, 'Notes on the post-industrial society (II)', *The Public Interest*, no. 7, p. 102–118.
7. Bender, EM, Gebru, T, McMillan-Major, A & Shmitchell, S 2021, 'On the dangers of stochastic parrots: can language models be too big?', *Proceedings of the 2021 ACM Conference on Fairness, Accountability, and Transparency*, p. 610–623. DOI: 10.1145/3442188.3445922.
8. Bostrom, N 2005, 'A history of transhumanist thought', *Journal of Evolution and Technology*, vol. 14, no. 1, p. 1–25.
9. Couldry, N & Mejias, UA 2019, 'Data colonialism: rethinking big data's relation to the contemporary subject', *Television & New Media*, vol. 20, no. 4, p. 336–349. DOI: 10.1177/1527476418796632.
10. Floridi, L, Cowls, J, Beltrametti, M et al. 2018, 'AI4People—An ethical framework for a good AI society: opportunities, risks, principles, and recommendations', *Minds and Machines*, vol. 28, p. 689–707. DOI: 10.1007/s11023-018-9482-5.
11. Haraway, D 1991, 'A cyborg manifesto: science, technology, and socialist-feminism in the late twentieth century', in *Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature*, Routledge, New York, p. 149–181.
12. Zuboff, S 2015, 'Big other: surveillance capitalism and the prospects of an information civilization', *Journal of Information Technology*, vol. 30, no. 1, p. 75–89. DOI: 10.1057/jit.2015.5.

References:

1. Voronkova, V, Nikitenko, V & Metelenko, N 2024, 'Prakseolohichni zasady vprovadzhennia kontseptsii tsyfrovoi liudyny ta tsyfrovoho suspilstva v konteksti hlobalnykh zmin [Praxeological foundations for implementing the concept of the digital human and digital society in the context of global changes] ', *Humanities Studies*, issue 21 (98), p. 22–31 [in Ukrainian]. DOI: 10.32782/hst-2024-21-98-03.
2. Hots, LS 2021, 'Transhumanizm ne posthumanizm: eksplikatsiia aktualnoi semantyky poniat [Transhumanism is not posthumanism: an explication of the current semantics of the concepts]', *Pytannia kulturolohii*, no. 38, p. 54–64 [in Ukrainian]. DOI: 10.31866/2410-1311.38.2021.245648.
3. Dzoban, OP 2021, 'Tsyfrova liudyna yak filosofska problema [The digital human as a philosophical problem]', *Informatsiia i pravo*, no. 2 (37), p. 9–19 [in Ukrainian]. DOI: 10.37750/2616-6798.2021.2(37).238330.
4. Kultaieva, MD 2020, 'Homo digitalis, dyhitalna kultura i dyhitalna osvita: filosofsko-antropolohichni i filosofsko-osvitni rozvidky [Homo Digitalis, digital culture and digital education: philosophical-anthropological and philosophical-educational studies]', *Filosofiia osvity*, no. 26 (1), p. 8–36. [in Ukrainian]. Available at : <http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhilEdu_2020_26(1)__3>. [6 Traven 2026].
5. Behrent, MC 2013, 'Foucault and technology', *History and Technology*, vol. 29, no. 1, p. 54–104.
6. Bell, D 1967, 'Notes on the post-industrial society (II)', *The Public Interest*, no. 7, p. 102–118.

7. Bender, EM, Gebru, T, McMillan-Major, A & Shmitchell, S 2021, 'On the dangers of stochastic parrots: can language models be too big?', *Proceedings of the 2021 ACM Conference on Fairness, Accountability, and Transparency*, p. 610–623. DOI: 10.1145/3442188.3445922.
8. Bostrom, N 2005, 'A history of transhumanist thought', *Journal of Evolution and Technology*, vol. 14, no. 1, p. 1–25.
9. Couldry, N & Mejias, UA 2019, 'Data colonialism: rethinking big data's relation to the contemporary subject', *Television & New Media*, vol. 20, no. 4, p. 336–349. DOI: 10.1177/1527476418796632.
10. Floridi, L, Cowls, J, Beltrametti, M et al. 2018, 'AI4People—An ethical framework for a good AI society: opportunities, risks, principles, and recommendations', *Minds and Machines*, vol. 28, p. 689–707. DOI: 10.1007/s11023-018-9482-5.
11. Haraway, D 1991, 'A cyborg manifesto: science, technology, and socialist-feminism in the late twentieth century', in *Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature*, Routledge, New York, p. 149–181.
12. Zuboff, S 2015, 'Big other: surveillance capitalism and the prospects of an information civilization', *Journal of Information Technology*, vol. 30, no. 1, p. 75–89. DOI: 10.1057/jit.2015.5.

Надійшло до видання / Received *07.05.2026*
Прийнято до друку / Accepted *10.06.2026*

DOI 10.33930/ed.2019.5007.59(5-6)-11
УДК 162.6:316.334

ТРАНСІНСТИТУЦІОНАЛЬНА ПРИРОДА ЕРИСТИЧНОГО

О. В. Іваницький

Анотація.

Актуальність теми дослідження. *Актуальність дослідження явищ еристики та еристичного обумовлено надзвичайно складним характером взаємодії між індивідами, державою, інституціями, що стає все більше контраверсійним, породжуючи суперечки та конфлікти різного масштабу. Особлива роль і значення еристичного як своєрідного "силового поля", в зоні дії якого відбуваються зіткнення різноспрямованих думок, позицій, ідеологем, належить трансформації соціальних інститутів.*

Постановка проблеми *полягає у виробленні цілісної теоретико-методологічної рамки, що поєднає неінституційні й інституційні форми еристичного як єдину трансінституціональну динаміку. Потребує концептуалізації співвідношення інваріантного (джерела конфліктності) і варіативного ("емпірії" суперечок) у процесах, що ведуть до кристалізації соціально значущих проблем та їх інституалізації.*

Аналіз останніх досліджень та публікацій. *Більшість наукових поглядів на еристику формувались в софістичній античній традиції та школі. Серед сучасних західних авторів, які присвятили свої роботи еристиці та аргументативним практикам, назвемо Р. Болтона [10], М. Дюфора [11], А. Нехамаса [16]; вітчизняні дослідники представлені такими іменами, як Я. Гнатюк, Н. Колотілова, І. Хоменко [9].*

Постановка завдання. *У роботі формулюються та вирішується такі дослідницькі завдання: прослідкувати еволюцію трактування поняття "еристика" крізь опозиційні одна одній традиції (платонівська традиція, протагорівська традиція); специфікувати інваріантні й варіативні виміри еристичного; описати канали трансляції від буденних тактик до інституційних арен; переакцентувати інтерпретацію поняття соціального інституту з урахуванням геленівської логіки механізму "розвантаження" та/або рутинізації конфлікту; виявити особливості процесів інституціоналізації еристичних явищ.*

Виклад основного матеріалу.

У статті суперечку розглянуто як універсальний соціокультурний феномен, що